

**“Analize tržišta i primjena regulatornih obaveza
operatorima sa značajnom tržišnom snagom u Crnoj Gori ”**

- EVROPSKI REGULATORNI OKVIR
- PRAVNI OSNOV ZA SPROVODJENJE EKONOMSKE REGULACIJE
- ANALIZE RELEVANTNIH TRŽIŠTA
- REGULATORNE OBAVEZE OPERATORIMA SA ZNAČAJNOM TRŽIŠNOM SNAGOM
- RAČUNOVODSTVENO ODVAJANJE I TROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO
- REGULACIJA VELEPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA
- REGULACIJA MALOPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

EVROPSKI REGULATORNI OKVIR

Regulatorni okvir Evropske unije za oblast elektronskih komunikacija ima za cilj uklanjanje prepreka efikasnom funkcionisanju jedinstvenog evropskog tržišta elektronskih komunikacionih mreža i usluga.

- Regulatorni okvir iz 2002. godine sastojao se od pet direktiva. Na osnovu Okvirne direktive, Evropska komisija je usvojila sljedeće preporuke o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija:
 - Preporuku iz 2003. godine, o relevantnim tržištima za oblast elektronskih komunikacija, koja je sadržala 18 tržišta koja su podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji,
 - Preporuku iz 2007. godine, o relevantnim tržištima za oblast elektronskih komunikacija, koja je sadržala 7 tržišta koja su podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji.
- Novi Regulatorni okvir u oblasti elektronskih komunikacija usvojen u decembru mjesecu 2009. godine sastoji se od dvije direktive i jednog pravilnika i to:
 - Pravilnika Evropskog parlamenta o uspostavljanju Tijela evropskih regulatora za elektronske komunikacije (BEREC);
 - Direktive 2009/136/EC Evropskog parlamenta kojom se mijenjaju Direktiva 2002/22/EC o univerzalnom servisu, Direktiva 2002/58/EC o korišćenju podataka o ličnosti i Pravilnik broj 2006/2004 o saradnji nacionalnih organa nadležnih za primjenu propisa o zaštiti prava potrošača;
 - Direktiva 2009/140/EC Evropskog parlamenta kojom se mijenjaju Direktiva 2002/21/EC o zajedničkom okviru, Direktiva 2002/19/EC o pristupu i interkonenciji i Direktiva 2002/20/EC o izdavanju odobrenja za mreže i usluge.
 - Evropska komisija je 09. 10. 2014. godine usvojila Preporuku o relevantnim tržištima za oblast elektronskih komunikacija koja sadrži četiri relevantna tržišta.

PRAVNI OSNOV ZA SPROVODJENJE EKONOMSKE REGULACIJE

- Agencija je sprovodila postupak analiza relevantnih tržišta u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 50/08) koji je transponovao odredbe starog evropskog regulatornog okvira iz 2002. godine i u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 40/13) koji je transponovao odredbe novog evropskog regulatornog okvira iz 2009. godine
- Agencija je, saglasno članu 41 Zakona o elektronskim komunikacijama iz 2008. godine, usvojila Odluku o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu ("Službeni list Crne Gore, broj 29/09) i kasnije Odluku o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma ("Službeni list Crne Gore" broj 19/11)
- Agencija je, saglasno članu 64 novog Zakona iz 2013. godine koji propisuje obavezu sprovođenja postupka analiza relevantnih tržišta najmanje jednom u tri godine, usvojila Odluku o pokretanju drugog kruga analiza relevantnih tržišta ("Službeni list Crne Gore" broj 49/13) i Odluku o pokretanju drugog kruga analiza relevantnih tržišta usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma ("Sl. list Crne Gore", br. 09/15).

PRAVNI OSNOV ZA SPROVODJENJE EKONOMSKE REGULACIJE

- Zakon o elektronskim komunikacijama u članu 76 reguliše obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva na način da Agencija može narediti preduzimanje mjera u vezi sa pokrivanjem troškova i kontrolom cijena određenih usluga koje se pružaju u cilju obezbjeđivanja interkonekcije, odnosno operatorskog pristupa, ako na osnovu analize tržišta ocijeni da bi SMP operator, zbog nedostatka efikasne konkurencije ili u cilju njenog suzbijanja, mogao zadržati ili previsoke cijene ili prenisku razliku između maloprodajnih i veleprodajnih cijena.
- Obavezu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva Agencija je propisala operatorima sa značajnom tržišnom snagom u skladu sa Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva usvojenom maja mjeseca 2011. godine i u skladu sa Metodologijom računovodstvenog razdvajanja za mobilne telefonske mreže usvojenom oktobra mjeseca 2012. godine.
- Nakon verifikacije rezultata troškovnih modela za fiksnu i mobilne mreže, Agencija je usvajala Odluke o prihvatanju sprovedenih aktivnosti operatora na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za finansijsku 2012.godinu, 2013 godinu i 2014.godinu.
- Po usvajanju regulatornih finansijskih izvještaja operatora Agencija je donosila Rješenja kojim je propisivala obavezu operatorima da usklade važeće cijene relevantnih usluga sa rezultatima troškovnih modela.

- Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost sprovodi postupak analiza relevantnih tržišta sa ciljem procjene stepena efikasnosti tržišta i određuje regulatorne obaveze operatorima sa značajnom tržišnom snagom ako postupkom analize i/ili Testa tri kriterijuma utvrdi da konkurencija na relevantnom tržištu nije efikasna ili ih ukida ako utvrdi suprotno.
- Agencija je tokom 2010 godine, saglasno Odluci o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu, analizirala sljedeća relevantna tržišta:
 1. Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica - maloprodajni nivo;
 2. Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;
 3. Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;
 4. Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo;
 5. Tržište širokopojasnog pristupa - veleprodajni nivo;
 6. Terminalni ili ključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbijedi zakupljeni ili dodijeljeni kapacitet - veleprodajni nivo;
 7. Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo.
- Agencija je tokom 2013. godine sprovela i drugi krug analiza gore navedenih relevantnih tržišta i ponovo dokazala opravdanost ex ante regulacije.

ANALIZE RELEVANTNIH TRŽIŠTA

- Agencija je tokom 2012. godine, u skladu sa Odlukom o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma , analizirala sljedeća relevantna tržišta usluga:
 1. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,
 2. Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,
 3. Veleprodajno tržište trunk segmenata iznajmljenih linija,
 4. Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža,
 5. Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio difuznih signala.
- Agencija je tokom 2015. godine sprovela i drugi krug analiza gore navedenih relevantnih tržišta i dokazala da su ispunjeni uslovi iz Testa tri kriterijuma u slučaju prva 4(četiri) relevantna tržišta, dok u slučaju Veleprodajnog tržišta prenosa i emisije radio difuznih signala nijesu ispunjeni uslovi iz testa e samim tim ni preduslovi za primjenu ex ante regulacije.
- Tokom 2013. godine Agencija je shodno Odluci o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma , analizirala i sljedeća relevantna tržišta usluga:
 1. Tržište usluga širokopojsnog pristupa internetu na nivou maloprodaje i
 2. Tržište javno dostupnih telefonskih usluga u mrežama mobilnih operatora na nivou maloprodaje.
- Provjerom uslova iz Testa tri kriterijuma, Agencija je dokazala da u slučaju drugog tržišta nije opravdano sprovođenje ex ante regulacije.

REGULATORNE OBAVEZE OPERATORIMA SA ZNAČAJNOM TRŽIŠNOM SNAGOM

- Agencija je operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim veleprodajnim tržištima usluga propisala sljedeće regulatorne obaveze:
 1. Obavezu omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
 2. Obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
 3. Obavezu obezbjeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
 4. Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i
 5. Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.
- Agencija kontinuirano sprovodi nadzor nad implementacijom propisanih regulatornih obaveza od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom.

REGULATORNE OBAVEZE OPERATORIMA SA ZNAČAJNOM TRŽIŠNOM SNAGOM

- Agencija je operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim maloprodajnim tržištima usluga propisala sljedeće regulatorne obaveze:
 1. Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
 2. Obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga kojom se propisuje: zabrana obračunavanja prekomjernih cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga,
 3. Obavezu nediskriminatornosti I
 4. Obavezu transparentnosti
- Agencija kontinuirano sprovodi nadzor nad implementacijom propisanih regulatornih obaveza od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom.

RAČUNOVODSTVENO ODVAJANJE I TROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO

- Metodologija troškovnog računovodstva omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i provjeru troškovne usmjerenosti cijena u svrhu spriječavanja unakrsnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu.
- Uvođenjem obaveze računovodstvenog odvajanja, operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu se nameću sadržaj i oblik prikupljanja računovodstvenih informacija za potrebe regulatornog izvještavanja.
- U cilju spriječavanja diskriminacije na tržištu i praćenja profitabilnosti pojedinih tržišnih segmenata ili usluga, operator sa značajnom tržišnom snagom je dužan da primijeni identične cijene, odnosno naknade za transferne usluge između pojedinih segmenata poslovanja.
- Svrha uvođenja obaveze troškovnog računovodstva je regulacija cijena.

RAČUNOVODSTVENO ODVAJANJE I TROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO

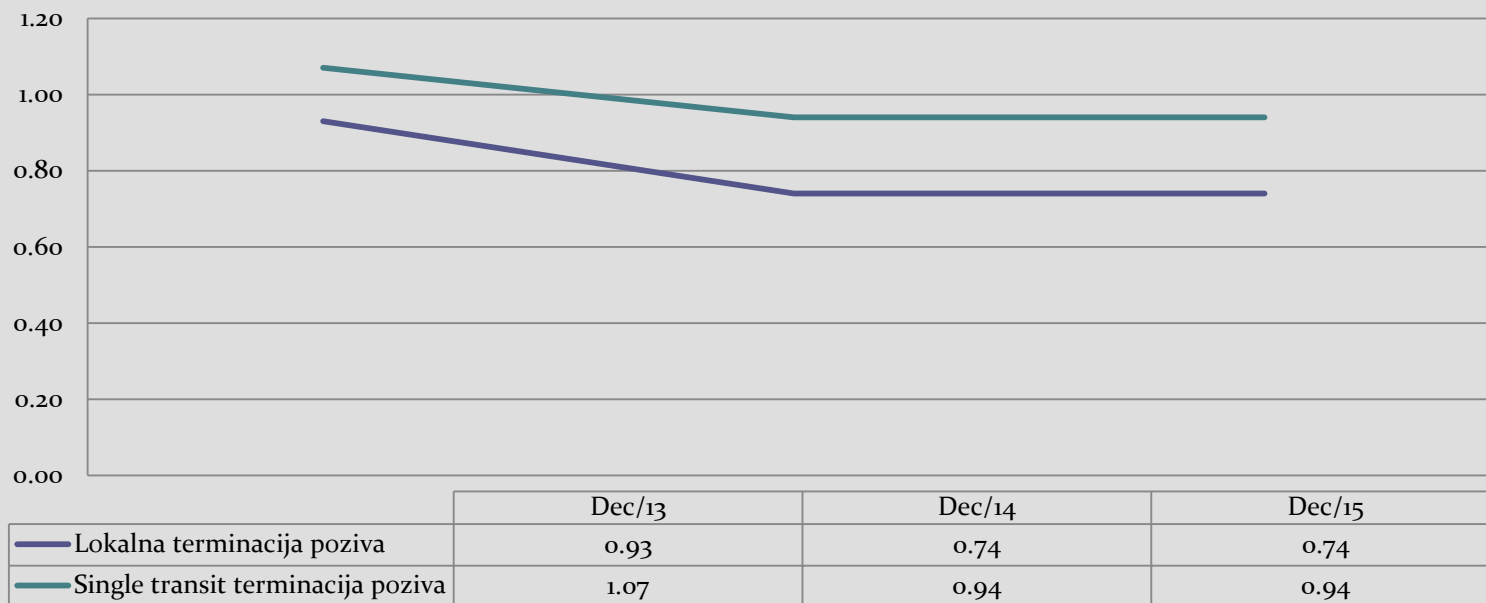
- Prema metodologiji historijskog troškovnog računovodstva (*Historic cost accounting- HCA*) bruto knjigovodstvena vrijednost imovine zadana je njenom historijskom nabavnom cijenom i dalja usklađenja vrijednosti imovine nisu potrebna.
- Metodologija tekućeg troškovnog računovodstva (*Current Cost accounting- CCA*) uzima u obzir troškove koje operator bi imao u prošlosti da je koristio važeće cijene i tehnologiju. Ovo ukazuje na potrebu ponovne procjene imovine po tekućim cijenama .
- Prilikom raspodjele troškova na pojedine usluge primjenjuju se sljedeće metodologije:
- Potpuno raspodijeljeni troškovi (eng. *Fully Allocated Cost - FAC*) – primjenom ovog pristupa raspodjeljuju se svi relevantni nastali troškovi, prihodi, imovina i obaveze operatora na pripadajuće usluge primjenom načela uzročnosti.
- Dugoročni inkrementalni troškovi (eng. *Long Run Incremental Costs – LRIC*) – primjenom ovog pristupa, direktno i indirektno pripisivi troškovi alociraju se na usluge ili proizvode, korišćenjem odnosa između uzročnika troška i iznosa troška, odnosno takozvanih troškovnih krivulja (eng. *Cost Volume Relationship – CVR*).

RAČUNOVODSTVENO ODVAJANJE I TROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO

- Agencija je obavezu računovodstvenog odvajanja i obavezu troškovnog računovodstva Agencija propisala i implementirala u skladu sa Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva usvojenom 2011. godine i u skladu sa Metodologijom računovodstvenog razdvajanja za mobilne telefonske mreže usvojenom 2012. godine.
- Metodologijama Agencije su definisana uputstva SMP operatorima za izradu troškovnih modela koji omogućavaju identifikaciju svih troškova, prihoda, imovine i obaveza svake pojedine usluge, segmenta i/ili tržišta na koja se primjenjuju regulatorne obaveze. Nadalje, Metodologijama je propisan i vremenski tok izvještavanja na način da se za finansijsku 2011, 2012. i 2013. godinu revidirani regulatorni izvještaji za sva relevantna tržišta, tržišne segmente i usluge baziraju se na istorijskoj troškovnoj osnovici (HCA) i metodologiji potpuno raspodijeljenih troškova (FAC) a od finansijske 2014. godinu baziraju se na tekućoj troškovnoj osnovici (eng. *Current Cost Accounting - CCA*) i metodologiji dugoročnih inkrementalnih troškova (eng. *Long Run Incremental Costs - LRIC*).
- S obzirom da je određivanje WACC stope ključno za regulatorni proces jer utiče kako na nivo regulisanih prihoda operatora sa značajnom tržišnom snagom tako i na nivo cijena koje moraju platiti ostali operatori za regulisane usluge operatora sa značajnom tržišnom snagom, Agencija je usvojila Metodologiju obračuna WACC-a na osnovu koje se utvrđuje WACC stopa na godišnjem nivou i koje SMP operatori primjenjuju u svojim troškovnim modelima. (WACC za 2014.godinu iznosi 8,84 a za 2015.godinu iznosi 9,71).

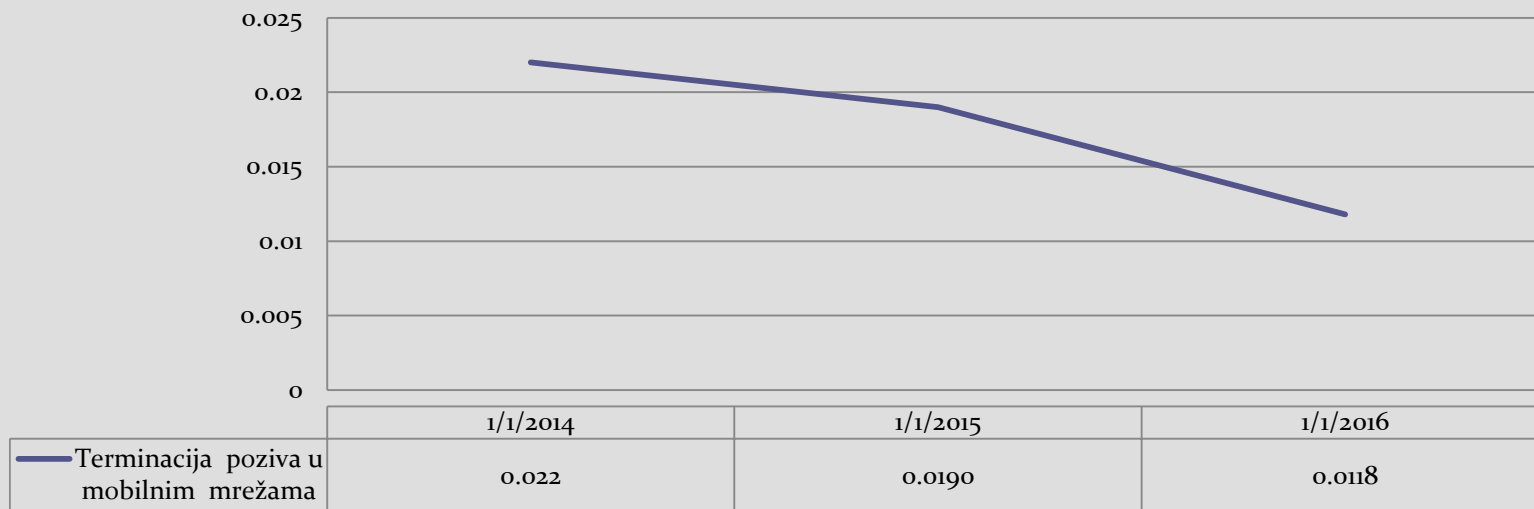
REGULACIJA VELEPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

- Nakon drugog kruga analiza relevantnih tržišta originacije i terminacije poziva iz fiksnih mreža Agencija je propisala Crnogorskom Telekom-u da u 2014. godini uskladi važeće cijene sa rezultatima troškovnih modela, čime su cijene terminacije i originacije poziva smanjenje u prosjeku za 5,41%.

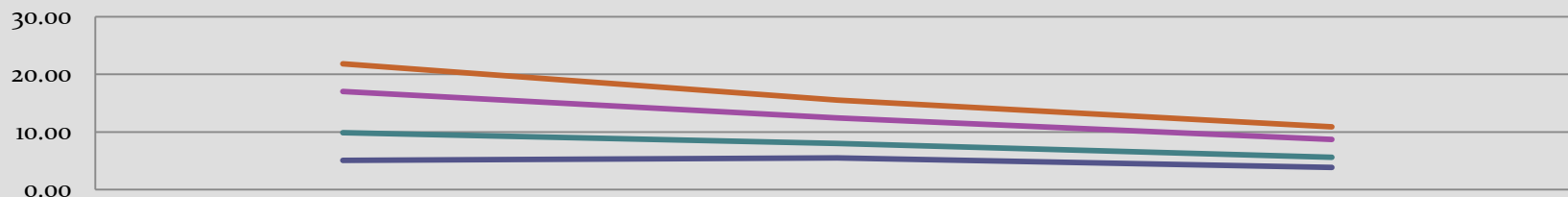

REGULACIJA VELEPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

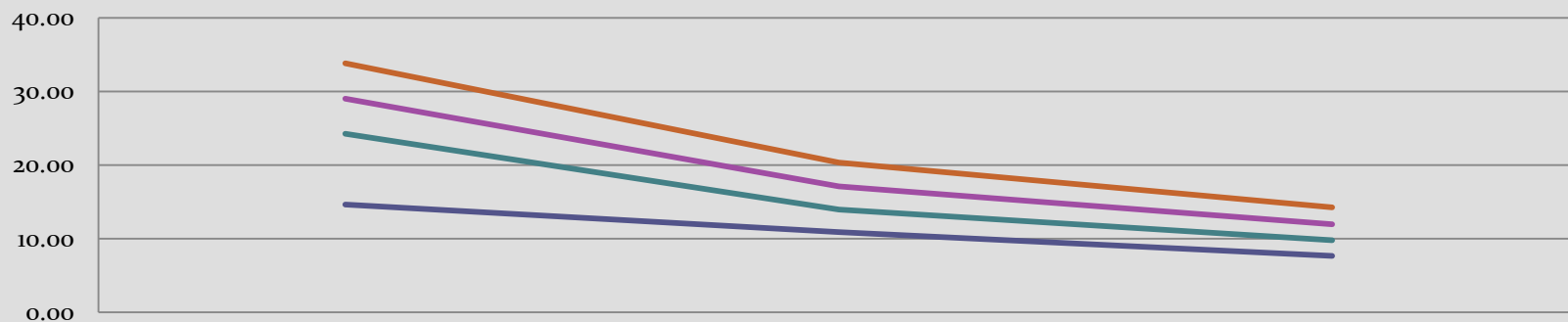
- Agencija je nakon verifikacije rezultata troškovnih modela mobilnih operatora za 2013. godinu, naložila smanjenje cijene veleprodajnih usluga originacije i terminacije poziva u mobilnim mrežama za 13,64%, a nakon verifikacije rezultata troškovnih modela za 2014. godinu cijene relevantnih usluga su od 01.01.2016.godine smanjenje za 38%.

REGULACIJA VELEPRODAJNIH CENNA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

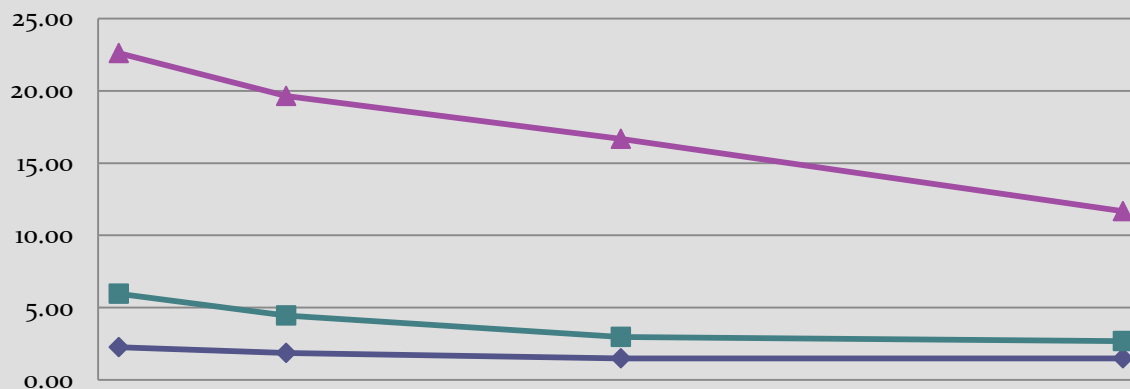
	1/12/2013	1/12/2014	15/12/2015
— Aktivacija ADSL pristupa	5.06	5.50	3.85
— ADSL Fl@T 2 paket	9.85	8.02	5.61
— ADSL Fl@T 5 paket	17.04	12.42	8.69
— ADSL Fl@T 7 paket	21.84	15.52	10.86

	1/12/2013	1/12/2014	15/12/2015
— ADSL Fl@T B4 paket	14.65	10.91	7.64
— ADSL Fl@T B6 paket	24.24	13.95	9.77
— ADSL Fl@T B8 paket	29.03	17.10	11.97
— ADSL Fl@T B10 paket	33.83	20.33	14.23

REGULACIJA MALOPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

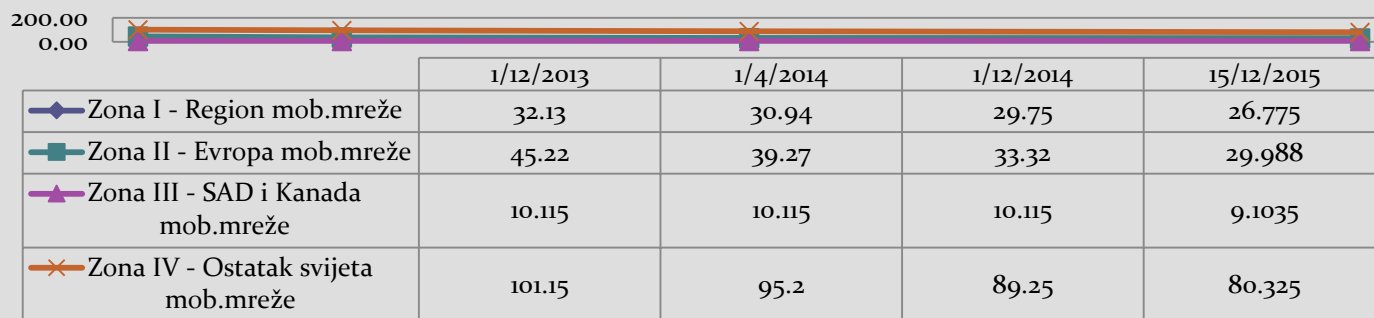
- Nakon verifikacije rezultata modela Crnogorskog Telekomu za 2013. godinu, Agencija je rješenjem obavezala Crnogorski Telekom da uskladi cijene relevantnih usluga sa rezultatima troškovnog modela na način da smanji cijene usluga govorne telefonije i to: usluge lokalnih poziva za 34,21%, usluge nacionalnih poziva za 50%, usluge poziva ka mobilnim mrežama za 26,32%.
- Nadalje, nakon usvajanja revidiranih regulatornih finansijskih izvještaja za 2014. godinu, Crnogorskom Telekom-u je naloženo da dodatno smanji cijene usluga govorne telefonije i to: usluge nacionalnih poziva za 10% i usluge poziva ka mobilnim mrežama za 30%.

	1/12/2013	1/4/2014	1/12/2014	15/12/2015
◆ Usluga lokalnih poziva	2.26	1.87	1.49	1.49
■ Usluga nacionalnih poziva	5.95	4.46	2.975	2.68
▲ Usluga poziva prema mobilnim mrežama	22.61	19.635	16.66	11.66

REGULACIJA MALOPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

- Agencija je obavezala Crnogorski Telekom da izvrši usklađivanje važećih cijena sa rezultatima troškovnog modela za 2012. godinu, odnosno da u dva koraka tokom 2014. godine smanji cijena usluga međunarodnih poziva, što je imalo za rezultat smanjenje cijena usluga međunarodnih poziva ka mobilnim mrežama regiona za 7,41%, usluga međunarodnih poziva ka mobilnim mrežama Evrope za 26,32 %, usluga međunarodnih poziva ka fiksnim mrežama Ostatka svijeta za 16,67% i usluga međunarodnih poziva ka mobilnim mrežama Ostatka svijeta za 11,76%.
- Nadalje, nakon verifikacije rezultata modela Crnogorskog Telekom za 2014. godinu, Agencija je obavezala Crnogorski Telekom da od 15.12.2015. godine uskladi cijene relevantnih usluga sa rezultatima troškovnog modela na način da smanji cijene usluga međunarodnih poziva ka svim zonama i tipovima mreže za 10%.

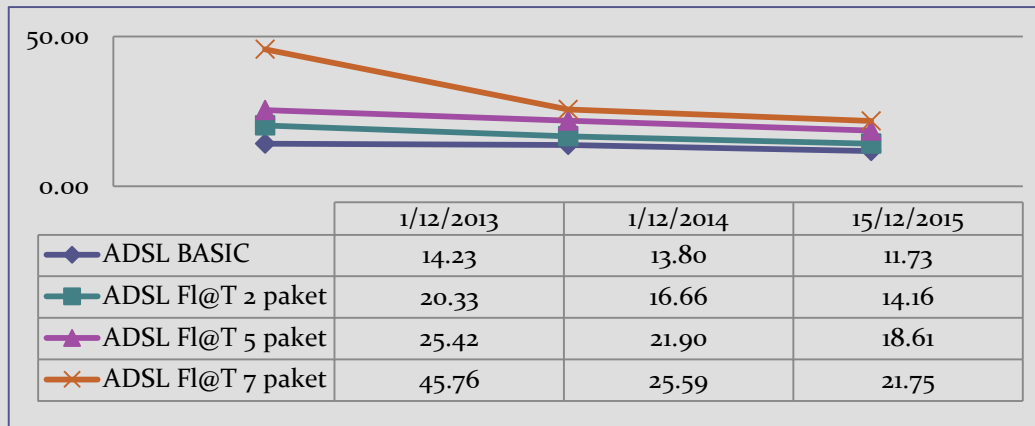

Kretanje cijena međunarodnih poziva ka mobilnim mrežama u €cent/min iz fiksne mreže CT, u periodu 2013-2015

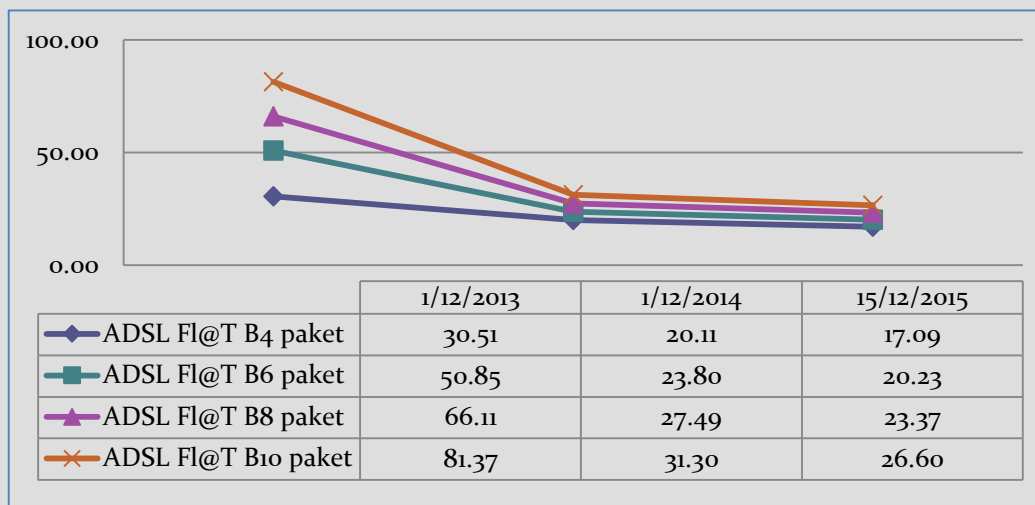
REGULACIJA MALOPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

- Agencija je, nakon verifikacije rezultata troškovnog modela za 2013. godinu, obavezala Crnogorski Telekom da od 01.12. 2014. godine uskladi važeće cijene usluga pristupa internetu sa rezultatima troškovnog modela, tj. da smanji cijene ADSL paketa za rezidencijalne i poslovne korisnike u prosjeku za 35,78%.
- Nakon verifikacije rezultata modela Crnogorskog Telekoma za 2014. godinu, Agencija je obavezala Crnogorski Telekom da od 15.12.2015. godine smanji cijene usluga pristupa internetu putem ADSL-a za 15% i to kod svih ADSL paketa namijenjenih za rezidencijalne i poslovne korisnike.

REGULACIJA MALOPRODAJNIH CIJENA RELEVANTNIH USLUGA NA OSNOVU REZULTATA TROŠKOVNIH MODELA

Kretanje cijena pretplate za ADSL pakete za rezidencijalne korisnike u €/mjesec, u periodu 2013-2015

Kretanje cijena pretplate za ADSL pakete za poslovne korisnike u €/mjesec, u periodu 2013-2015

Zaključci

- Do kraja 2016.godine donijeti Odluku o relevantnim tržištima shodno važećoj Preporuci Evropske komisije od 09.10.2014. godine o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija koja podliježu exante regulaciji
- Tokom 2017.godini Agencija će sprovoditi analize shodno gore pomenutoj Odluci
- Do kraja 2017.godine Agencija će primijeniti cijene koje su rezultat troškovnog i odvojenog računovodstva dobijene iz modela za 2016.godinu.

-
- HVALA NA PAŽNJI!

EKONOMSKI SEKTOR